

W A R C H I W A C H**ARCHIWUM DANYCH JAKOŚCIOWYCH PRZY IFIS PAN***

Archiwum Danych Jakościowych (ADJ) gromadzi w formie cyfrowej, digitalizuje i udostępnia przez internet zbiory danych z badań realizowanych w ramach szeroko rozumianych nauk społecznych. Działa od początku 2013 roku i do grudnia 2018 r. miało status projektu grantowego realizowanego przez Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk¹.

IDEA ADJ

Archiwum Danych Jakościowych powstało z intencją zachowania i ponownego wykorzystania materiałów z badań społecznych określanych jako jakościowe. Zależało nam na inicjowaniu nowych sposobów badawczego wykorzystania zgromadzonych zasobów, a także — w nie mniejszym stopniu — na rozwijaniu refleksji teoretycznej i metodologicznej wokół idei archiwizacji, ponownej analizy danych czy różnych form rewizyty badawczej. Choć w trakcie realizacji projektu pojawiły się nowe pomysły, te początkowe założenia nadal pozostają kluczowe.

* Informacje o działalności archiwum, zgromadzonych przez nie zbiorach i możliwościach ich wykorzystania dostępne są na stronie: adj.ifispan.pl.

¹ Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN finansowane było w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki (nr grantu 0027/NPRH2/H11/81/2012). Kierownikiem projektu jest dr hab. Hanna Pańska. Finansowanie pozyskano na lata 2012–2018.

Pierwsze prace prowadzone w ADJ ogniskowały się wokół działań ratowniczych. Zależało nam na tym, by zapobiec zniszczeniu, zaginięciu lub rozproszeniu wciąż dostępnych, cennych materiałów z badań jakościowych zrealizowanych przez polskich badaczy. Te obawy dotyczyły przede wszystkim materiałów pochodzących z historycznych, ważnych dla polskiej socjologii i antropologii badań jakościowych, prowadzonych od początku XX wieku, do czasu przełomu 1989 roku. Mając na uwadze doświadczenie utraty wielu wartościowych zbiorów tego rodzaju², staraliśmy się dotrzeć przynajmniej do wybranych zasobów. Obecnie archiwum w ramach swoich możliwości dąży do zabezpieczenia i udostępnienia do badań naukowych tych danych, które ocalały i wciąż możliwe jest ich zachowanie w formie cyfrowej.

Podobny cel przyświecał digitalizacji materiałów powstałych tuż po 1989 roku, spośród których wiele zachowało się jedynie w formie papierowej, rzadziej w formie cyfrowej, i były znane oraz dostępne jedynie wąskiemu kręgowi badaczy. Chodzi przede wszystkim o dane ukazujące przemiany społeczne pierwszych lat transformacji. Są one zarazem ważnym dokumentem zmian zachodzących w polskich badaniach społecznych, choćby takich jak pojawienie się nowych zainteresowań i tematów badawczych, rozwój metodologii czy zastosowanie nowych narzędzi i technik.

W ADJ gromadzone są także zbiory materiałów z badań najnowszych, często opracowanych w formie elektronicznej, jednak niedostępnych szerszemu gronu odbiorców. W tym wypadku ADJ pełni rolę platformy, dzięki której badacze mogą szerzej przedstawić podstawy swoich analiz i wniosków badawczych, w sposób bezpieczny zarówno dla siebie, jak i dla ich rozmówców.

Kolejnym zadaniem, jakie stawia sobie ADJ, jest prowadzenie i promowanie różnego typu działań badawczych i popularyzatorskich mających na celu ponowne wykorzystanie zgromadzonych zasobów. Archiwum stara się wskazywać przykłady i propozycje spożytkowania istniejących już materiałów i danych z badań jakościowych w nowych kontekstach analitycznych (takich jak wtórna analiza danych, ale też krytyczna analiza metodologii czy opracowanie narzędzi badawczych w odniesieniu do doświadczeń poprzedników), popularyzować powroty do wcześniej badanych miejsc, osób czy instytucji, zarówno ze starymi, jak i nowymi pytaniami oraz narzędziami badawczymi (tzw. rewizyty). Staramy się również inicjować i prowadzić debaty i dyskusje mające na celu pogłębioną

² Hanna Palska, *O potrzebie ochrony danych jakościowych. Z doświadczeń socjologa-humanisty*, „Ask” 2005, t. 14(1), s. 7–17; Piotr Filipkowski, *Po co archiwizować dane jakościowe i jak robią to inni?*, „Ask” 2005, t. 14(1), s. 31–52.

refleksję historyczno-metodologiczną. Proponując przyjrzenie się zastosowanym w różnych badaniach narzędziom, sposobom zbierania danych, strategiom pracy w terenie czy doborowi przypadków, chcemy zwrócić uwagę na rolę tych elementów badań w historii i rozwoju badań społecznych, ich metodologii, teorii, ale też praktyki badawczej w ramach wybranych dyscyplin. Takie między innymi cele miały konferencje zorganizowane w 2013 i 2017 roku³. Wierzymy, że dostęp do zarchiwizowanych przez nas materiałów pozwoli na uważniejsze przyjrzenie się warsztatowi pracy badaczy społecznych, jego trwałości i zmianom.

Nasze doświadczenia i obserwacje pokazują też, że wgląd w oryginalne dane empiryczne może być znakomitą pomocą w dydaktyce akademickiej, zarówno jako podstawa klasycznych zajęć, mających na celu ukazanie warsztatu badaczy społecznych i ich dorobku, jak i jako podstawa zajęć czysto praktycznych, na przykład różnych form wykorzystania oprogramowania wspomagającego analizę danych jakościowych. Mogliśmy się o tym przekonać prowadząc zajęcia ze studentami i doktorantami⁴. W ich trakcie okazało się, że zebrane przez nas dane mogą być inspiracją i podstawą zupełnie nowych projektów i pomysłów badawczych dla zarówno doświadczonych badaczy, jak i najmłodszych adeptów nauki.

Nie mniej ważnym okazał się też inny cel ADJ, ściśle związany z prowadzeniem prac badawczych na pozyskanych danych już po zakończeniu projektów. Jest nim upowszechnianie samej idei archiwizacji danych z badań jakościowych, a zwłaszcza zachęcanie do dzielenia się nimi w środowisku naukowym. Starając się przekonać badaczy do zabezpieczenia efektów ich własnych działań badawczych, a także wskazując różne możliwości uprządkowania i udostępniania pozyskanych danych, chcemy kontynuować i poszerzać o nowe wątki dyskusje związane z szeroko pojętą archiwizacją. Wskazując na zalety, ale też nie kryjąc trudności związanych z taką formą i pomysłem na realizację postulatu jawności warsztatu badawczego, dążymy do tego, by były prezentowane i — co równie ważne — doce-

³ Międzynarodowa konferencja pt. „Sociological Qualitative Data as Testimonies of Their Time and Documents of the Discipline” / „Socjologiczne dane jakościowe jako świadectwa epoki i dokumenty dyscypliny”, 5–6 grudnia 2013, Warszawa; Międzynarodowa konferencja „Revisits and Reinterpretations of Qualitative Sociological Data / Wokół rewizyt badawczych i reinterpretacji socjologicznych danych jakościowych”, Warszawa, 30 listopada – 1 grudnia 2017.

⁴ W semestrze letnim 2016/2017 zrealizowano zajęcia dydaktyczne dla doktorantów i studentów pt. „Jak się wytwarza wiedzę socjologiczną? Reanalizy danych i rewizyty metodologiczne badań jakościowych”. Była to kontynuacja zajęć „Badacz społeczny w archiwum danych jakościowych. Rewizyta metodologiczna badań stylów życia z lat 1980-tych”, przeprowadzonych w semestrze letnim roku akademickiego 2012/2013.

niane w środowisku nie tylko ostateczne wyniki prac badawczych, ale też często ogromny, a jednocześnie bliżej nieznan wysiłek badaczy oraz potencjał kryjący się w zebranych przez nich materiałach. Tu naszym sprzymierzeńcem jest specyfika badań jakościowych: zwłaszcza ich ogromna różnorodność, obszerność, ale też swoista nadmiarowość zebranych przy takim podejściu danych. Ta ostatnia cecha rozumiana jest przez nas zarówno jako wielość pozyskanych informacji, jak i ich potencjał interpretacyjny. Materiały z danych jakościowych stwarzają bowiem nie tylko podstawy do odpowiedzi na postawione w badaniu pytania czy możliwości zmierzenia się z wybranymi problemami badawczymi, ale też dostarczają wiedzy, która może zostać ponownie wykorzystana w nowych kontekstach i do innych niż pierwotnie zakładano celów badawczych.

Zależy nam na tym, by udostępniane poprzez stronę Archiwum dane stały się materiałem do prac i dyskusji wokół kluczowych dla polskich badań społecznych ustaleń, koncepcji badawczych czy teoretycznych. Jednocześnie dążymy do tego, by zgromadzone materiały mogły jak najpełniej obrazować sposoby przekładania pierwotnych założeń metodologicznych i teoretycznych na narzędzia wykorzystane później w praktyce badawczej, wskazywać na problemy, z jakimi borykali się badacze w swoich pracach terenowych, ale też ujawniać podstawy podejmowanych decyzji i wniosków formułowanych w konkretnych sytuacjach i w toku konkretnych przedsięwzięć. Temu wszystkiemu służą przygotowywane przez nas publikacje⁵, spotkania naukowe i inne formy działalności.

MATERIAŁY UDOSTĘPNIANE PRZEZ ADJ

W ADJ gromadzone są zdigitalizowane materiały z badań, takie jak: transkrypcje wywiadów, zapisy dźwiękowe, fotografie, notatki terenowe, pierwsze szkice opracowań, wycinki prasowe, jak również narzędzia badawcze (np. ankiety, metryczki, scenariusze, dyspozycje do wywiadów). Niektórym kolekcjom towarzyszą wywiady z badaczami — autorami bądź realizatorami badań, a także inne materiały ukazujące kontekst zrealizowanych projektów. Zarówno jedno, jak i drugie pozwalają na zrozumienie specyfiki przeprowadzonych badań i pozyskanych w ich ramach materiałów, dostarczając wiedzy kontekstowej, często trudnej do przekazania w innej formie.

⁵ W ramach projektu przygotowany i opublikowany został między innymi blok artykułów dotyczących archiwizacji danych jakościowych („*Studia Socjologiczne*” 2014, nr 3) oraz zbiór tekstów na temat archiwizacji danych jakościowych („*Kultura i Społeczeństwo*” 2015, nr 3 pt. *Z „terenu” do archiwum i z powrotem*).

W zbiorach Archiwum znajdują się kolekcje zawierające materiały z klasycznych badań socjologicznych, takie jak „Style życia w miastach polskich 1976–1980” (badania dawnego Zespołu Badań nad Stylami Życia w IFiS PAN, kierowanego przez Andrzeja Sicińskiego), „Biografia a tożsamość narodowa” (dane z badań zespołu łódzkich socjologów pod kierunkiem Zbigniewa Bokszańskiego z lat dziewięćdziesiątych XX w.) czy „Dawne i nowe formy ubóstwa — styl życia biednych rodzin”, czyli materiały z klasycznych badań Elżbiety Tarkowskiej z lat 1997–1998 oraz uzupełniająca je kolekcja Hanny Palskiej „Przemiany stylów życia Polaków” (zawierająca materiały z lat dziewięćdziesiątych XX w.). Gromadzimy też materiały z badań etnograficznych, czego przykładem są dane z badań Józefa Obrębskiego z lat trzydziestych XX wieku.

Wśród udostępnianych kolekcji są także te zawierające dane badawcze z najnowszych badań socjologicznych (ich przykładem są badania Katarzyny Andrejuk *Przedsiębiorstwa imigranckie w Polsce*), ale też materiały z badań zakończonych kilkanaście lat temu, obrazujących kluczowe zmiany społeczne zachodzące w Polsce po transformacji ustrojowej, jak *Strategie życiowe robotników w nowym polskim kapitalizmie. Kolekcja Adama Mrozowickiego* (materiały z lat 2001–2004), *Ludzie biznesu* Markiety Domeckiej z lat 2002–2004). Wśród tego rodzaju zbiorów wymienić można też materiały z badań jakościowych inspirowane i oparte na badaniach ilościowych POLPAN *Od badania próby losowej do badania konkretnych losów. Wywiady biograficzne z respondentami POLPAN-u* (materiały z badań zrealizowanych w 2014 r. pod kierunkiem Piotra Filipkowskiego) oraz *Od respondenta do narratora — wywiady biograficzne z uczestnikami Polskiego Badania Panelowego POLPAN* (materiały z badań zrealizowanych w 2016 r. przez Danutę Życzyńską-Ciołek).

Trzon kolekcji Archiwum stanowią zachowane wyniki prac badaczy z Instytutu Filozofii i Socjologii, jednak staramy się archiwizować także materiały z innych ośrodków badawczych i jesteśmy otwarci na współpracę. Jeśli chodzi o zbiory powojenne, dotychczas zostały u nas zdeponowane materiały z badań prowadzonych w Katedrze Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego, Instytucie Studiów Politycznych PAN oraz w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego; mamy jednak nadzieję na współpracę także z innymi instytucjami naukowymi.

KWESTIE PRAKTYCZNE

W zależności od możliwości instytucjonalnych i finansowych Archiwum stara się poszerzać swoje zasoby o kolejne wybrane materiały z zakończonych jakościowych badań społecznych. Materiały zgromadzone

w ADJ udostępniane są *on-line* w celach naukowych. Użytkownicy Archiwum zobowiązują się do nieprzekazywania innym osobom lub instytucjom udostępnionych im materiałów, a także zachowania w tajemnicy danych osobowych w nich zawartych⁶. Dostęp do zasobów ADJ jest bezpłatny, wymaga jednak rejestracji użytkowników na stronie internetowej oraz podpisania zobowiązania określającego warunki korzystania z zawartych w nim materiałów i informacji. Pozwala nam to zarówno na udostępnienie materiałów badawczych w możliwie najpełniejszej formie, jak i na ochronę osób, które brały udział w badaniach.

Zespół Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN

THE QUALITATIVE DATA ARCHIVE OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY
AND SOCIOLOGY OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES

Abstract

This text contains information about the Qualitative Data Archive at the Institute of Philosophy and Sociology PAS (QDA) [Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN — ADJ; adj.ifispan.pl], which collects and digitalizes databases from a broad range of research in the social sciences and makes them accessible online. The archive was established with the idea of preserving material of a qualitative nature. There were two main aims: to initiate new methods of research using the collected resources and to stimulate theoretical and methodological reflection on the idea of archivization, renewed analysis of data, and various other forms of revisiting research. The creators of the archive have managed to save and digitalize considerable amounts of material derived from studies that are by now historical and are important for Polish sociology and anthropology. The Qualitative Data Archive also contains collections of materials from quite recent studies, which have often been processed in electronic form. For these, the QDA functions as a platform where researchers can present their analyses and findings more widely and in a secure form both for themselves and for their respondents.

Key words / słowa kluczowe

archives in the social sciences / archiwa w naukach społecznych / digitalization of qualitative data / digitalizacja danych jakościowych, revisiting research / rewizyta badawcza, history of Polish sociology / historia socjologii polskiej

⁶ Większość materiałów została zanonimizowana, jednak w niektórych kolekcjach za zgodą osób badanych pozostawiono ich imiona, nazwiska i inne dane osobowe.